

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
CRIMINAL PROCEDURE AND CRIMINALISTICS; FORENSIC EXAMINATION,
OPERATIVELY-SEARCH ACTIVITY**

УДК 343.163

DOI: 10.26565/2075-1834-2021-31-11

**МЕТОДИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО**

Бугайов Я. Ю.,

Харківська окрема авіаційна ескадрилья ДПСУ,
м. Харків, 61031, вул. Аерофлотська, 16,
e-mail: ybugayov9060@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0483-0234>

АНОТАЦІЯ: *Вступ.* Відповідно до ст.3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права й свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Функціонування конституційного правового механізму забезпечення основних прав і свобод учасників кримінального провадження визначається завданням ефективно забезпечити права і свободи кожного від зловживань і свавілля з боку оперативних підрозділів, слідчого, дізнавача методами прокурорського реагування на підставі процесуального контролю, державних органів та їх посадових осіб, інших носіїв влади.

Короткий зміст результатів дослідження. В статті розглядають методи прокурорського контролю за процесуальною діяльністю слідчого, надаються юридичні конструкції удосконалення методів та методики контролю. Методи прокурорського контролю повинні включати до себе основні положення законності, обґрунтованості, повноти досудового розслідування, встановлення вини підозрюваного та обставин кримінального правопорушення. Метод прокурорської діяльності можна визначити, яка сукупність теоретично обґрунтованих і емпірично підтверджених методів виконання прокурором функції обвинувачення, встановлення обставин кримінального правопорушення.

Висновки. У статті запропоновано теоретичні аспекти та практичне вирішення виникаючих проблемних питань на основі кримінального процесу України. Метод прокурорського контролю та нагляду у кримінальному судочинстві включає до себе оптимальні прийоми та засоби реалізації повноважень прокурора на стадії досудового розслідування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: метод, методика, засади, закон, прокурор, слідчий, підозрюваний, суддя.

METHODS OF PROSECUTOR'S SUPERVISION OF COMPLIANCE WITH LAWS TO ENSURE THE RIGHTS OF THE SUSPECT

Bugayov Yaroslav,

Kharkiv separate aviation squadron of SBGS,
Kharkiv, 61031, street Aeroflotska, 16,
e-mail: ybugayov9060@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0483-0234>

ANNOTATION: *Introduction.* According to Article 3 of the Constitution of Ukraine, a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized as the highest social value. Human and civil rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state. The functioning of the constitutional legal mechanism to ensure the fundamental rights and freedoms of participants in criminal proceedings is determined by the task of effectively ensuring the rights and freedoms of everyone from abuse and arbitrariness by operational units, investigators, investigators by prosecutorial response based on procedural control, state bodies and their officials.

Summary of the main research results. The article considers the methods of prosecutorial control over the procedural activities of the investigator, provides legal constructions for improving the methods and techniques of control. Methods of prosecutorial control should include the basic provisions of legality, reasonableness, completeness of the pre-trial investigation, establishing the guilt of the suspect and the circumstances of the criminal offense. The method of prosecutorial activity can be determined, which is a set of theoretically substantiated and empirically confirmed methods of performance by the prosecutor of the function of prosecution, establishing the circumstances of a criminal offense.

Conclusions. The article offers theoretical aspects and practical solutions to emerging problems on the basis of the criminal process of Ukraine. The method of prosecutorial control and supervision in criminal proceedings includes the optimal methods and means of exercising the powers of the prosecutor at the stage of pre-trial investigation.

KEY WORDS: method, technique, principles, law, prosecutor, investigator, suspect, judge.

Вступ. Актуальність статті визначає елементи, що пов'язуються з реформуванням судової системи, яка має зв'язки з процесуальною діяльністю прокуратури. В умовах демократизації суспільства, здійснення судового контролю за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень слідчого, які тимчасово обмежують права, свободи та інтереси учасника процесу, вимагає не тільки нових підходів до визначення предмету прокурорського контролю за процесуальною діяльністю слідчого за точним виконанням законів, а й потребує посилення його ефективності, оптимізації та співвідношення прокурорського та судового контролю.

Огляд праць з даної проблематики. Теоретичні положення статті включають аналіз наукових положень, що визначені вченими в галузі кримінального процесу, криміналістики, прокурорського нагляду, судоустрою та адвокатури.

Необхідно зазначити вчених, які займалися теоретичними та практичними аспектами прокурорського нагляду у кримінальному провадженні та надали ґрунтовний аналіз методик роботи прокурора. Основні теоретичні розробки були висвітлені С.А. Альпертом, М.І. Бажановим, Ю.М. Грошевим, А.Я. Дубинським, В.С. Зеленецьким, О.М. Ларіним, О.В. Каплина, А.М. Падалка., В.О. Попелюшко, В.М. Савицьким, С.В. Слінько, М.С. Строговичем, О.М. Толочко та ін. [3; с. 94; 4; 7; 10-12; 14-16; 19-20].

Мета статті полягає у визначенні наукових положень прокурорської діяльності на підставі аналізу положень чинного кримінального процесуального законодавства, Закону України "Про прокуратуру", а також норм, які визначають статус підозрюваного та методи прокурорського реагування щодо забезпечення гарантій прав та свобод.

Наукова новизна статті полягає в тому, що надано комплексно, на основі аналізу положень Конституції та чинного законодавства України, міжнародно-правових актів у сфері захисту прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження методи та методик прокурорської діяльності щодо забезпечення законності досудового розслідування.

І.В. Гловюк, Т.Б. Вільчик, А.Я. Дубінський, О.М. Ларін та ін. розробили концептуальні положення про те, що режим законності при розслідуванні злочинів в першу чергу мають забезпечувати самі виконавці – особи, що проводять дзнання, досудове слідство, за участю осіб, що втягнуті в цю стадію судочинства, яким не відводиться пасивна, спостережна роль у право забезпечувальній, правозахисній діяльності, а також захисник, прокурор, суд. Ця концепція була підтримана і набула подальшого розвитку в сучасній вітчизняній юриспруденції [6; 8; 10; 14].

Особлива роль в забезпеченні прав підозрюваного на стадії досудового розслідування належить прокурору, який здійснює процесуальне керівництво. Він повинен знати систему прийомів, засоби, методи контролю.

Філософія визначає методи, як система засобів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему. Вона включає сукупність методів і прийомів, що складають загальний підхід до вирішення проблем.

Прокурорський контроль застосовує не тільки загальнотеоретичні, а також праксеологічні методи пізнання.

В.М. Стратонов надав теоретичний аналіз методів пізнавальної діяльності. Він визначав, що вони складаються з процедур і процесів, технічних прийомів і засобів дослідження, аналізу, перевірки і оцінки даних і спрямовані, передусім, на досягнення належної якості знань і контролю за ними, що дозволяє уникнути помилок при провадженні означеної діяльності. Система методів складає методіку, тобто сукупність взаємопов'язаних правил, технологічних прийомів і наукових положень, які вказують на оптимальні шляхи і способи реалізації методів пізнання і перетворення дійсності [18, с. 43]

В.Д. Берназ, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, М.В. Салтевський та інші вчені в галузі криміналістики постійно надають нові елементи системи удосконалення методіки, як системи методів, прийомів, технічних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій щодо проведення досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження [5, с. 35; 13; 17; 21].

В.С. Зеленецький розробив методіку прокурорського контролю на стадії досудового розслідування. Він визначав, що основа контролю встановлює не тільки загально наукові методи, але методологію загальної теорії боротьби із злочинністю. Він визначав складові чинники методіки зокрема: загальні правила застосування конкретного методу; засоби та прийоми, що забезпечують механізм реалізації методу. З одного боку він пропонував перші складові методіки називати методичними правилами, з іншої сторони вказував, що це технічними прийомами [11, с. 122].

Аналіз його теоретичних висловлювань надає підстави для окремих зауважень, а саме методичні правила і є різновид технологічних засобів, які використовуються під час досудового розслідування у разі викриття підозрюваного. Крім того механізм реалізації конкретного методу встановлюється на підставі відповідних технічних прийомів, а технічні прийоми – це відносно самостійні дії, за допомогою яких реалізується спосіб застосування на практиці конкретного методу пізнання.

Основні результати дослідження. Теорія та практиці прокурорської діяльності надали методичні рекомендації загального змісту щодо здійснення нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування. Однак, необхідно зауважити, що методичні рекомендації наглядовій діяльності прокурора по забезпеченню гарантій прав, свобод та інтересів учасників процесу, практично, відсутні.

Ст. 2 КПК України, закон України Про прокуратуру, встановлює положення методіки забезпечення прокурором контролю за повнотою, неупередженим положенням досудового розслідування. На підставі положень чинного законодавства прокурор повинен, на підставі своїх процесуальних повноважень, які закріплені в ст. 36 КПК України прийняти участь у ознайомленні з конкретними обставинами кримінального провадження, надати слідчому вказівку щодо оптимізації досудового розслідування, встановлення доказів, які викривають підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення.

Аналіз процесуальної діяльності прокурора вказує на методи, за допомогою яких він має право забезпечення прокурорського контролю та нагляду. Пропонуємо встановити наступні методи, а саме організаційні методи, що вказують на наукову організацію труда прокурора, забезпечення плану роботи, способи вивчення кримінального провадження, аналіз фактичних даних, що викривають підозрюваного, систематизація процесуальних документів, розгляд клопотань сторони захисту та ін.

Другий метод є логіко практичний. Він повинен бути заснований на підставі логічного дослідження доказів. Прокурор повинен формами та засобами здійснити постійну перевірку показань учасників кримінального провадження, визначити необхідність їх перевірки, встановити необхідність визначення слідчих версій, надати вказівки та доручення оперативним підрозділам для перевірки показань та встановлення нових обставин кримінального правопорушення.

Один з основних методів прокурорської діяльності є психологічний контакт з підозрюваним. На підставі даного контакту, застосування методів психології, логіки, життєвої діяльності прокурор може визначити та прогнозувати різноманітних ситуацій розвитку подій, а саме як буде себе вести підозрюваний, якщо скоїть помилку під час допиту, або проведення слідчого експерименту.

Прокурор має право використовувати пошукові методи, як систему послідовних дій, що спрямовані для викриття порушень чинного законодавства у діяльності слідчого, дізнавача, оперативних підрозділів.

За допомогою аналізу, методів інтелектуальної обробки отриманої інформації про порушення законності прокурор повинен приймати міри прокурорського реагування відносно оперативних співробітників, які вчинили порушення закону. Закон про прокуратуру визначає юридичну відповідальність за порушення закону, які прокурор на підставі свого подання має право запропонувати керівництву органу досудового розслідування, або оперативних підрозділів.

Під час прокурорської перевірки матеріалів кримінального провадження прокурор використовує тактичні методи, як систему засобів процесуального контролю на учасників кримінального процесу. Теорія кримінального процесу, прокурорської діяльності, судоустрою визначає під тактикою прокурорської діяльності ефективні прийоми, форми, засоби, які обирає прокурор в залежності від конкретної правової ситуації на стадіях процесу.

Виходячи з методології прокурорської діяльності на підставі чинного законодавства України можна визначити пріоритетні напрямки процесуальних повноважень прокурора під час встановлення та забезпечення прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження.

Основний зміст прав включає до себе прокурорський контроль за процесуальною діяльністю слідчого під встановлення підстав для взяття його під варту. Другий аспект проблеми є прокурорський контроль за підготовкою та оголошенням підозрюваному повідомлення про підозру, забезпечення вільного спілкування з адвокатом – захисником до оголошення та після проведення слідчої розшукової дії. Основний аспект проблеми, який виникає під час досудового розслідування включає до себе контроль прокурора під час ознайомлення підозрюваного, його захисника з матеріалами кримінального провадження. Визначення основних положень кваліфікації кримінального правопорушення та ознайомлення з клопотанням, скаргою учасників процесу.

Одним з основних методичних рекомендацій щодо прокурорського контролю за органами досудового розслідування є контроль за процесуальною діяльністю слідчого під час погодження клопотання слідчого про застосування міри запобіжного заходу взяття під варту. Дана міра кримінального примусу є найбільш суворою, тому що зачіпає основні права, свободи та інтереси учасника процесу. Прокурор повинен не тільки перевірити клопотання слідчого, а підтримати його під час судового розгляду слідчим суддею.

Ретроспективний аналіз процесуальної діяльності прокурора у разі підтримання клопотання слідчого відносно встановлення міри запобіжного заходу утримання під вартою на підставі процесуального досвіду зарубіжних країн надає можливість запропонувати елементи удосконалення до чинного законодавства України.

Аналіз статті 5 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), вказує, що кожному гарантується право на свободу та недоторканість. Диспозитивні положення даного правового документу вказують, що ніхто не може бути позбавлений волі інакше як у випадку законного затримання або ув'язнення на підставі судового рішення.

Положення статті 5 Європейської конвенції частково відтворені у ст. 29 Конституції України, яка, проте визначає наявність тільки двох умов для застосування тимчасового запобіжного заходу тримання під вартою – запобігти вчинення нового злочину або припинити злочинну діяльність.

Стаття 104 Основного закону Німеччини визначає, що будь-яка особа, тимчасово затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення повинна бути не пізніше наступного дня затримана, доставлена до суду. Суддя зобов'язаний, повідомити затриманому причини його затримання, допитати його і дати йому можливість надати свої заперечення. Суддя має право надати мотивоване письмове розпорядження про взяття підозрюваного під варту.

Стаття 12 Конституція Бельгії встановлює, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення та злочин повинна бути взята під варту тільки на підставі судового рішення судді.

Стаття 13 Конституції Італійської Республіки та стаття 28 Португальської Республіки встановлюють термін затримання без оголошення повідомлення про підозру. В даному разі термін встановлений 48 годин. [9]

Практика Європейського Суду з прав людини, вказує, що затримання – це короткостроковий арешт особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно до закону держави затримання встановлюється для запобігання новим кримінальним проявам та здійснюється тільки на підставі закону.

Таким чином дані практичні положення необхідно визначити у диспозиції ст. 36; 172 КПК України.

Висновки. Методи прокурорського контролю повинні включати до себе основні положення законності, обґрунтованості, повноти досудового розслідування, встановлення вини підозрюваного та обставин кримінального правопорушення. Метод прокурорської діяльності можна визначити, яка сукупність теоретично обґрунтованих і емпірично підтверджених методів виконання прокурором функції обвинувачення, встановлення обставин кримінального правопорушення.

Метод прокурорського контролю та нагляду у кримінальному судочинстві включає до себе оптимальні прийоми та засоби реалізації повноважень прокурора на стадії досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров А. И. Уголовный процесс России: особенная часть : учебник / А. И. Александров, Н. А. Сидорова, В. З. Лукашевич и др. ; под. ред. В. З. Лукашевича. - Санкт-Петербург : Изд. дом Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2005. - 704 с.
2. Алейнин Ю. П. Уголовно-процессуальный кодекс Украины / Ю. П. Алейнин. - Одесса : Одисей, 2003. – 334 с.
3. Альперт С. А. О процессуальных функциях прокурора в советском уголовном судопроизводстве / С. А. Альперт // Проблемы соц. законности. - Харьков : Основа, 1982. - Вып. 10. - С. 94-101.
4. Бажанов М. И. Изменение обвинения в судебных стадиях советского уголовного процесса. Советский уголовный процесс : учебник / М. И. Бажанов. - Киев : Вища школа, 1983. - 360 с.

5. Берназ В.Д. Алгоритм деятельности следователя на начальном этапе досудебного расследования по УПК Украины / В.Д. Берназ / Ирпень – 2013. - № 2, - С. 35-41.
6. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: автореф. дис. ... доктор. юрид. наук : 12.00.10 / Т. Б. Вільчик. - Харків : Нац. юрид. університет. 2016. - 40 с.
7. Грошевой Ю. М. Кримінальний процес України : підручник / Ю. М. Грошевой, В. М. Хотенець. - Харків : Право, 2000. - 487 с.
8. Гловюк І.В. Кримінально процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України / І.В. Гловюк – Одеса: Юридична література. 2015. – 712с.
9. Гуценко К.Ф. Уголовный процесс западных государств : учебник / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головкин, Б. А. Филимонов ; под ред. К. Ф. Гуценко. - Москва : МГУ : Зеркало, 2002. - 300 с.
10. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы / А. Я. Дубинский. – К. 1984. - 213 с.
11. Зеленецкий В.С. Общая теория борьбы с преступностью. Т.1. Концептуальные основы. - Х:Основа. - 1994.- С. 122-170
12. Капліна О.В. Кримінальний процес України: підручник / О.В. Капліна, Ю.М. Грошевой, О.В. Шило. – Х. Юрид. університет. 2013. – 820с.
13. Коновалова В.Е. Нравственные основы судопроизводства: состояние и тенденции // В.Е. Коновалова. Вибрані твори. – Х. Апостол. 2012. – 528с.
14. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции / А. М. Ларин. - Москва : Юрид. лит., 1986. - 260 с.
15. Падалка А.М. Процесуальні гарантії забезпечення виконання обов'язків учасниками кримінального провадження: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя. 2015.
16. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми / В.О. Попелюшко. Автореф. дис. докт. юрид. наук. 12.00.09. – Нац. Ун-т Острозька академія. – Київ. 2009. - 38с.
17. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : Підручник / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.
18. Стратонов В. М. Криміналістична теорія пізнавальної діяльності / В. М. Стратонов. - Херсон : Вид-во Херсонського державного університету. 2009. - 440 с.
19. Слінько С. В. Теорія та практика реформування досудового розслідування / С. В. Слінько. - Харків : Владимирів, 2011. - 280 с.
20. Толочко А. Н. Судебный приговор и его мотивировка / А. Н. Толочко. - Киев, 1991. - 90 с.
21. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. – [2-ге вид.]. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 728 с.

REFERENCES

1. Aleksandrov A. I. Criminal procedure in Russia: a special part: textbook / A. I. Aleksandrov, N. A. Sidorova, V. Z. Lukashevich and others; under. ed. V.Z.Lukashevich. - St. Petersburg: Publishing house. house of the St. Petersburg state. University, 2005. -- 704 p.
2. Aleinin Yu. P. Criminal Procedure Code of Ukraine / Yu. P. Aleinin. - Odessa: Odisey, 2003. - 334 p.
3. Alpert SA On the procedural functions of the prosecutor in Soviet criminal proceedings / SA Alpert // Problems of social. legality. - Kharkov: Osnova, 1982. - Issue. 10. - S. 94-101.
4. Bazhanov MI Changing the prosecution in the judicial stages of the Soviet criminal process. Soviet criminal process: textbook / MI Bazhanov. - Kiev: Vishcha school, 1983. - 360 p.
5. Bernaz V.D. Algorithm of the investigator's activities at the initial stage of pre-trial investigation under the Criminal Procedure Code of Ukraine / V.D. Bernaz / Irpen - 2013. - No. 2, - pp. 35-41.
6. Vilchik T. B. Advocacy as the Institute for the Realization of the Right to Legal Assistance: a Partial Legal Analysis of the Legislation of the Territories of the European Union and Ukraine: author. dis. ... doctor. jurid. Sciences: 12.00.10 / T. B. Vilchik. - Kharkiv: Nat. jurid. University. 2016. - 40 p.
7. Groshevoy Yu. M. Criminal process of Ukraine: handler / Yu. M. Groshevoy, VM Khotenets. - Kharkiv: Pravo, 2000. -- 487 p.
8. Glovyuk I.V. Criminal procedural functions: theory, methodology and practice of implementation on the basis of the criminal procedural code of Ukraine / IV. Glovyuk - Odessa: Legal literature. 2015. -- 712s.
9. Gutsenko K.F. Criminal process of Western states: textbook / K.F. Gutsenko, L.V. Golovko, B.A. Filimonov; ed. K.F. Gutsenko. - Moscow: Moscow State University: Mirror, 2002. -- 300 p.
10. Dubinsky A. Ya. Execution of procedural decisions of the investigator: legal and organizational problems / A. Ya. Dubinsky. - K. 1984. - 213 p.
11. Zelenetsky V.S. General theory of combating crime. Vol. 1. Conceptual foundations.-X: Osnova.-1994.-P.122-170
12. Kaplina O.V. The critical process of Ukraine: textbook / O.V. Kaplina, Yu.M. Grosheva, O.V. Awl. - H. Yurid. university. 2013. - 820s.
13. Konovalova V.E. Moral foundations of legal proceedings: state and trends // V.E. Konovalov. Vibrani create. - H. Apostle. 2012. -- 528s.
14. Larin A. M. Investigation of a criminal case: procedural functions / A. M. Larin. - Moscow: Jurid. lit., 1986. - 260 p.
15. Padalka A.M. Procedural guarantees for the protection of observances by the participants in criminal provision: author. dis. Cand. jurid. Sciences: 12.00.09. Consuming. 2015.

16. Popelyushko V.O. Functions of the search in the criminal justice system of Ukraine: legal, theoretical and applied problems / V.O. Popelyushko. Abstract of thesis. dis. doct. jurid. sciences. 12.00.09. - Nat. University Ostrozka Academy. - Kiev. 2009. -38p.
17. Saltevsky M. V. Criminalistics : Textbook / M. V. Saltevsky. - K.: Condor, 2005 .-- 588 p.
18. Staratonov V.M. Kriminalistic theory of cognitive performance / V.M. Stratonov. - Kherson: View of the Kherson State University. 2009 .-- 440 p.
19. Slinko S. V. Theory and practice of reforming pre-trial investigation / S. V. Slinko. - Kharkiv: Vladimirov, 2011 .-- 280 p.
20. Tolochko A. N. Judgment and its motivation / A. N. Tolochko. - Kiev, 1991 .-- 90 p.
21. Shepitko V. Yu. for stud. jurid. specialist. whish. prl. coverage / ed. V. Yu. Shepitka. - [2nd view.]. - K.: Concern "Vidavnichy Dim" In Yure ", 2004. - 728 p.